

ТРАНСПОРТ ҲАРАКАТИ ВА УНДАН ФОЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИГА ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАР ТУРЛАРИ

**Бердибоев Сардор
Шамшетова Зулхумар**

Қорақалпоқ давлат университети Юридика факультети

Аннотация: Ушбу мақолада, Ўзбекистон Республикасида Транспорт ҳаракатлари ва ундан фойдаланиш қоидаларига қарши жиноятларнинг турларидан бири бўлган, Жиноят Кодексининг 267-моддаси яъни Транспорт воситасини олиб қочиш жиноятининг жиноий таркиби ва жавобгарлиги тўғрисида ёзилган.

Калит сўзлар: *Транспорт ҳаракати, хавфсизлик, эҳтиётсизлик, олиб қочиш, жиноят таркиб, субъект, объект, жиноят Жиноят жиноий жавобгарлик*

Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузганлик учун жиноий жавобгарлик Жиноят кодексининг 267-моддаси яъни транспорт воситасини олиб қочиш жиноятини аниқлашда муҳим бўлган белгилари, жиноят таркиби бошқа турдаги жиноятлардан тубдан фарқ қилади.

Жиноятнинг асосий бевосита объекти йўл ҳаракати соҳасидаги механик транспорт воситаларининг ҳаракат хавфсизлигидир. Қўшимча бевосита объект сифатида ўзганинг мулки хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар, шунингдек транспорт воситасини олиб қочиш чоғида зўрлик ишлатилган ёки зўрлик ишлатиш билан кўрқитилган ҳолда фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғи хавфсизлигини таъминловчи ижтимоий муносабатлар амал қилиши мумкин.

ЖК 264-моддасида кўзда тутилган транспорт воситаларидан ташқари, барча транспорт воситалари жиноят предмети ҳисобланади.

ЖК 267-моддасида назарда тутилган жиноятнинг объектив томони транспорт воситасини олиб қочишдан иборат.

Олиб қочиш транспорт воситасини қонунга хилоф равишда эгаллаш, яъни ўғирлаш мақсадисиз қўлга киритиш ва бошқа жойга етказишдир.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми транспорт воситаларини ҳайдаб қочиш деганда ўзига тегишли бўлмаган транспорт воситасини ўзлаштириш мақсадисиз уни турган жойидан бошқа жойга олиб қочишни тушуниш кераклигини қайд этади²⁹.

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуминингнинг 2015-йил 26-июльдаги 10-сонли "Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида" қарори.

Қонунга хилофлик шахснинг транспорт воситасидан фойдаланиш, унга эгалик қилиш ва уни тасарруф этишга оид ҳеч қандай ваколати йўқлигидан далолат беради. Олиб қочишга транспорт воситасига қонунга хилоф равишда эга бўлиб олиш хос бўлиб, бунда ундан масъул бўлмаган субъектларнинг фойдаланишига имконият туғилади.

Эгаллаб олиш ҳам яширин, ҳам очиқдан-очиқ бўлиши мумкин. Жиноятни квалификация қилишда эгаллаб олиш усули аҳамиятга эга эмас. Олиб қочиш тушунчаси хусусияти ва энергия манбаидан қатъи назар транспортда юришни, уни бир жойдан бошқа жойга кўчиришни ҳам қамраб олади.

Транспорт воситаларини олиб қочиш транспорт воситаси ҳар қандай усулда (автомобилни бевосита бошқариш, итариш, шатакка олиш йўли билан ва ш.к.) ҳаракатга келтирилган пайтдан эътиборан тугалланган жиноят деб эътироф этилади. Бунда автомобилни бир жойдан бошқа жойга кўчириш учун сарфланган вақт ҳамда айбдор транспорт воситасини кўчириб улгурган масофа жиноятни квалификация қилиш учун аҳамиятга эга эмас.

Айрим ҳаракатлар, масалан, шахс транспорт воситасининг кабинасига кириши, двигателни юрғизишга ҳаракат қилиш транспорт воситасини олиб қочишга қасд қилиш сифатида квалификация қилиниши лозим.

Субъектив томондан жиноят тўғри қасд билан амалга оширилади. Айбдор автомобиль ёки бошқа транспорт воситасини қонунга хилоф равишда эгаллаб олаётганини англайди, бунинг ижтимоий хавfli оқибатларига кўзи етади ва унинг юз беришини истайди.

Транспорт воситаларини олиб қочиш билан боғлиқ қилмишларни тўғри квалификация қилиш учун жиноят мотивлари ва мақсадларини аниқлаш муҳим аҳамиятга эга.

Судлар бундай жиноятларга доир ишларни кўраётиб, ҳар бир муайян ҳолда олиб қочиш нима мақсадда амалга оширилганини аниқлашлари лозим. Агар транспорт воситасини ўғирлаш мақсади бўлгани исботланган бўлса, айбдор шахснинг ҳаракатлари ЖКнинг ўзгалар мулкани талон-торож қилиш учун жавобгарлик назарда тутилган тегишли моддалари бўйича квалификация қилинади. Бундай ҳолларда қилмишни жиноятлар мажмуи бўйича ЖК 267-моддаси билан бирга квалификация қилиш талаб этилмайди, чунки бунда олиб қочиш ўғирлаш усули (воситаси) ҳисобланади³⁰.

Транспорт воситасини олиб қочишни уни ўғирлашдан фарқлашда бир қанча ҳолатларни ҳисобга олиш лозим.

Жумладан, транспорт воситаси олиб қочилганда, ундан фойдаланиш имконияти бўла туриб, транспорт воситаси ташлаб кетилгани ва бошқа шунга

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуминингнинг 2015-йил 26-июльдаги 10-сонли "Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида" қарори.

ўхшаш ҳолатлар уни ўғирлаш мақсади мавжуд бўлмаганидан далолат берувчи ҳолатлар деб эътироф этилиши лозим.

Транспорт воситасини ўғирлаш мақсади мавжуд бўлганидан қуйидаги ҳолатлар дарак бериши мумкин: транспорт воситасининг ташқи кўринишини ўзгартириш (устидан бўяш, рақамини ўзгартириш, қайтадан кузов қилдириш ва бошқа ўзгартиришлар), фойдаланишга оид қалбаки ҳужжатлар тайёрлаш; транспорт воситасини сотиб юбориш; баъзи қисмларини сотиш, узоқ вақт фойдаланиш ва ҳ.к.

Ўн тўрт ёшга тўлган, транспорт воситасига эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ваколатларига эга бўлмаган ҳар қандай ақли расо жисмоний шахс транспорт воситасини олиб қочишнинг субъекти бўлиши мумкин.

ЖК 267-моддасининг 2-қисмида:

а) такроран ёки хавфли рецидивист томонидан;

б) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган транспорт воситасини олиб қочиш учун жавобгарлик назарда тутилган.

Мазкур тавсифловчи белгиларга эга бўлган жиноятларни квалификация қилиш хусусиятларини биз юқорида ЖК 247 ва 248-моддаларининг таҳлилида кўриб чиқдик.

ЖК 267-моддасининг 3-қисмида:

а) ўта хавфли рецидивист томонидан;

б) уюшган гуруҳ томонидан;

в) зўрлик ишлатиб ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб содир этилган транспорт воситасини олиб қочиш учун жавобгарлик назарда тутилган.

Ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилган жиноят ҳақида ЖК 247-моддасининг таҳлилига қаранг.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг шарҳига кўра, “уюшган гуруҳ деганда транспорт воситаларини олиб қочиш ёки бошқа жиноятларни содир этиш мақсадида икки ёки ундан кўп шахсларнинг барқарор бирлашмаси тушинилиши керак.

Жумладан, жиний фаолиятнинг олдиндан режалаштирилганлиги, жиний қасдни амалга ошириш учун зарур бўлган воситаларнинг тайёрланиши, иштирокчиларни танлаш, ёллаш ва улар ўртасида вазифаларнинг тақсимланиши, жиноятни яшириш чораларини таъминлаш, гуруҳда ўрнатилган интизомга ва ташкилотчининг кўрсатмаларига бўйсунушлик жиний гуруҳнинг уюшганлигидан далолат беради.

Айбланиш фикрида ва суд ҳукмида айнан қандай асосларга кўра жиний гуруҳ уюшган деб топилганлиги кўрсатилган бўлиши шарт.

Уюшган гуруҳ таркибида транспорт воситасини олиб қочишда қатнашган шахсларнинг ҳаракатлари, уларнинг ҳар бирининг ролидан қатъи назар, иштирокчилик деб топилиши лозим”³¹.

ЖК 267-моддаси 3-қисмининг “в” банди маъносида зўрлик ишлатиш деганда жабрланувчига ҳар қандай оғирликда тан жароҳати етказишни тушуниш лозим. Бунда айбдор шахснинг ҳаракатлари шахсга қарши тегишли жиноятлар учун жавобгарлик назарда тутилган моддаларга биноан қўшимча квалификация қилишни талаб этмайди.

Зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш деганда жабрланувчига ҳар қандай оғирликда тан жароҳати етказиш билан қўрқитишни тушуниш лозим. Бунда ҳам қилмишни жиноятлар мажмуи бўйича ЖК 112-моддаси (Ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш)га биноан квалификация қилиш талаб этилмайди.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш мумкинки, Жиноят кодексининг 260—263, 266, 268-269-моддаларида назарда тутилган жиноятларнинг муқаррар аломати, транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши натижасида баданга ўта оғир ёки оғир шикаст етказилиши, одамларнинг ҳалок бўлиши, ҳалокатлар юз бериши ёхуд бошқа оғир оқибатларнинг келиб чиқиши билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 267-моддасидан фарқ қилади

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 22.12.2017 й.

2. «Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий қонуни

3. Ўзбекистон Республикасининг “Автомобиль йўллари тўғрисида” 2007 йил 2 октябрдаги ЎРҚ-117-сон Қонуни, 3-модда // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, 10-сон, 472-модда

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 2022-йил 4-апрельдаги ПҚ-190-сонли қарори "Автомобиль йўлларида инсон хавфсизлигини ишончли таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"

5. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуминингнинг 2015-йил 26-июльдаги 10-сонли "Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида" қарори

³¹ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуминингнинг 2015-йил 26-июльдаги 10-сонли "Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида" қарори.

6. Абдуқодиров Ш.Ё. Айбнинг эҳтиётсизлик шакли ва унинг белгилари. Ўқув – қўлланма. – Т.: ТДЮИ, 2005. – 65 б
7. Криминалистика. Дарслик. Муаллифлар жамоси-Тошкент ТДЮ, 2018,- 553б.